

свічада-іншого-себе самого не видно” [Никулин Д. «Солома Средневековья» - книжная культура перед лицом своего «другого»// Новое литературное обозрение - 2001. - №1.- С. 269]. Петро Могила якраз і є однією з отих постатей-свічад, у якій середньовічна реальність екстраполюється на сучасність з вражаючою суголосністю щодо сьогодення. Він є тим *іншим*, яке є водночас собою й ще дечим, більшим. Якщо застосовувати модель іншого у собі й себе-в-іншому, що її обстоює П. Рікер, то можна дійти висновку, що сам Петро Могила, його “діаріуш” та породжений ним дискурс є актуальним *іншим минулим сьогодення*, його ще непізнаним нами відображенням як минулого-майбутнього.

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що епоха Нового часу, яка перенесла барокову любов до травестії зі світу вертепу до світу ідей, закрила від нас *іншого* Петра Могили, змусивши сприймати його одно, максимум – двовимірно. Постмодерн відкриває кордони такого сприйняття, актуалізуючи в сучасності барокову багатовимірність дискурсу, втілюючи (або починаючи втілення) себе в Бароко й Середньовіччі, Бароко й Середньовіччя в собі, а ще – чи не найважливіше – актуалізуючи релігійно-філософське розуміння Могилою націєтворчого процесу, його, поєднаних, із державотворчим розумінням, світоглядних констант.

О.Гнатчук * (м. Чернівці)

РЕЛІГІЙНА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЧАСИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА БУКОВИНІ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)

Етнонаціональний феномен у суспільному житті, а саме проблеми української національної ідеї та національного інтересу, набуває важливого значення в сучасних умовах. У цьому сенсі на перший план виходять соціально-культурні аспекти розвитку народів (етносів). Відчувається потреба у переосмисленні системи свідомості етнічної культури у багатоваріантних підходах до її вивчення.

Вивчення етнічної культури дасть змогу виокремити духовні цінності як суто національні, так і загальнодержавні. Відомо, що

---

* Гнатчук О.С. - кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

формування і розвиток етнічної культури суттєво впливає і на суспільний розвиток, на інтелектуалізацію свідомості, на розвиток духовних цінностей життя народу.

Втілення української національної ідеї повинно бути спрямованим передусім на інтелектуалізацію свідомості на основі культурних та духовних цінностей, на формування інтелектуальної еліти. Потрібно брати до уваги розвиток етнонаціональних та етнокультурних процесів, враховуючи життєві потреби українського етносу, етнічних меншин. Національна ідея завжди нерозривно співіснує з особою і суспільством, з національним і суспільним. Саме такий симбіоз єднає різні прошарки українства в єдиний соціум, сприяє гуманістичному, толерантному вихованню населення України.

Національна ідея вибудовується на українському менталітеті, духовності, етнічному статусі особи, його етнічній ідентичності, самоідентифікації, етнічній свідомості, самосвідомості. Дослідження питання про етнічну культуру дає можливість простежити зв'язок між національним, соціальним та етнічним, а саме провести етносоціальне відтворення в контексті соціокультурних трансформацій.

Релігійна мораль, будучи сукупністю норм і принципів, що формуються на ґрунті положень якоїсь із релігій, включає в себе такі моральні настанови, які мають не лише конфесійні, але й загальнолюдські значення. Таким є, наприклад, милосердя, що стало основою діяльності жіночих організацій на Буковині.

Багатоетнічність Буковини сприяла розвитку тут багатьох віросповідань, зокрема греко-католицької та православної віри. Проте та і інша не боролися між собою, а допомагали в національній розвої і розвитку жіночих організацій, зокрема в одному із основних напрямків роботи – релігійно-філантропійній діяльності.

Першопочатки емансипаційного руху жінок на західноукраїнських землях загальноприйнято пов'язувати зі створенням перших українських жіночих організацій благодійно-доброчинного спрямування, а саме: “Товариства руських дам”, що було засноване в 1878 р. у Львові; “Світського Товариства руських жінок”, яке виникло 1884 р. у Станіславі; першого організованого товариства жінок Буковини “Мироносиці”, що було створене в 1886 р. у Чернівцях. Серед дослідників феміністичного руху існує думка, що українські жіночі організації такого типу лише “закликали жінок посвятити себе домашнім обов'язкам і філантропії” [Жіноча Доля (Коломия). – 1938.- С. 122]. Поглиблене ж вивчення архівних матеріалів та аналіз періодики тих часів дають змогу дещо по-іншому оцінити діяльність жіночих організацій благодійно-філантропійного

спрямування, зокрема таких товариств, як “Мироносиці” та “Товариство православних русинок” на Буковині.

Передісторією створення товариства “Мироносиці” було церковне братство ім. св. Тадея (1882 р.). Це товариство об’єднувало чернівецьких греко-католиків і в 80-х рр. ХІХ ст. мало певний вплив на суспільні процеси Буковини, наближаючись за змістом діяльності до культурно-просвітніх товариств. В умовах розмежування москвофілів і народовців братство займало нейтральне становище, але поступово перейшло до народовства. Через деякий час активним народовцем став декан греко-католицької церкви на Буковині о. Келестин Костецький [ДАЧО. – Ф.3, Оп.1, Спр. 6614, Арк. 1.- с.198].

“Філантропія” – слово грецького походження, що означає людинолюбство, яке, згідно християнсько-етичних норм, полягає передусім у милосерді та благодійності, допомозі й покровительстві нужденним. Мироносиця, за євангельським письмом, – це одна з жінок, яка принесла миро для помазання тіла Христа після зняття його з хреста. Поза тим мироносицею величають жінку особливо милосердну, не байдужу до страждань іншої людини. Крім того, мироносицями називали й учасниць процесій під час церковних обрядів.

Товариство “Мироносиці”, створене з ініціативи о. К.Костецького в 1886 р. у Чернівцях, мало об’єднувати жінок передусім греко-католицького віросповідання. Першою головою товариства було обрано Н. Шанковську, секретаркою – К. Чертенко-Костецьку. У статуті товариства зазначалося два основних пріоритетних напрямки: перший був суто релігійним (“старатися про прикрашення греко-католицької Церкви парохіяльної в Чернівцях, як також про піднесення блиску церковного обряду”), а другий мав добродійний характер – допомагати убогим дівчатам греко-католицького обряду в освіті [Статут женського добродійного товариства імені сьв. Жен Мироносиць в Чернівцях, 1904. - С. 2].

Передбачало товариство в своїй діяльності й допомогу вбогим дівчатам та дітям-сиротам у наданні освіти. Одну половину з добровільних внесків члени товариства відводили на потреби церковні, а другу – на матеріальну допомогу вбогим. Хоч у статуті й зазначалося, що участь у товаристві можуть брати жінки “без ріжниць обряду”, проте насправді товариство “Мироносиці”, організоване при греко-католицькій церкві, об’єднувало лише тих жінок, які належали до цього обряду. У разі розпуску майно товариства мало перейти на “гр.-кат. церков парохіяльну з цілею, щоби парох по мисли тих статутів дальше управляв” [Там самл.- С. 8].

У 90-х рр. ХІХ ст. робота товариства “Мироносиці” поживляється. Послуга греко-католицькій церкві була лише частиною організованої праці “мироносиць”, головну ж увагу товариство присвячувало все-таки допомозі бідним сім’ям та дітям в отриманні освіти, в організації дитячих установ (“захоронок”) тощо [Бурачинська Л. Жіночий рух // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993.– Т.2. – С. 831]. Піклувалося товариство і про навчання дітей.

Управа товариства “Мироносиці” ставило також за мету прислужитися національній справі. Керівництво товариства розраховувало на підтримку духовенства, зверталось до нього з надією, що “велику прислугу зробили би ті наші священники по містах з мішаним народонаселенням, які б заснували по своїх приходах подібні товариства, маючи на цілі старатись про величність православних храмів” [Буковинские ведомости. – 1895, 1896, 1898.- Ч. 1,3]. Займалися “Мироносиці” й пропагандою виробів народних промислів, організацією різних виставок (народного мистецтва) [Бурачинська Л. Жіночий рух // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993.– Т.2. – С. 844].

На думку Б.Савчука, товариство “Мироносиці” “нагадувало сестринства, проводило благодійну та освітню працю в дусі християнської моралі” [Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ с. – кінець 30-х рр. ХХ ст.). – Івано-Франківськ, 1999.- С. 50]. Воно було мінімально соціалізоване, оскільки не визнавало взагалі існування “жіночого питання” і необхідності боротьби за емансипацію жінки. Мироносиці передусім прагнули навертати до греко-католицької віри жінок Буковини, які повинні були присвятити себе домашнім обов’язкам та виховувати дітей в дусі релігійності й милосердя.

На нашу думку, через товариство жінки Буковини були зорганізовані саме для суспільно-корисної діяльності. Суспільний характер діяльності “Мироносиць” проявлявся уже в тому, що це було спеціально організоване жіноче об’єднання, яке мало статут, сплановані зібрання, складало звіти про діяльність тощо.

У 1894 р. було створене ще одне жіноче товариство на Буковині – “Общество руських женщин”, яке так само як і “Мироносиці” висунуло на перший план добротинні та деякі просвітницькі завдання, а також права членства в ньому жінок усіх віросповідань. У статуті цього товариства головним завданням визначалося піднесення культури і просвіти між жінками руської (української) народності на Буковині. “Поднесенье культуры въ загалъ, а въ частности поднесенье

просвѣты межѣ женщинами руской народности на Буковинѣ, дальше поддержка сиротѣ и поднесенѣ промысла домашнаго”, – зазначалося у статуті [ДАЧО. – Ф.3, Оп.1, Спр. 6614, Арк. 1.- С. 1].

Повідомлення про діяльність товариства і запрошення взяти участь у роботі знаходимо в періодичній пресі. “Дай Боже, – писалося у “Буковинських відомостях”, – щоб те молоденьке товариство якнайпрекрасніше розвивалося, а всі руські жінки Буковини повинні собі за обов’язок патріотичної честі взяти – вступ в ряди членів товариства” [Буковинские ведомости. – 1895, 1896, 1898.- №1.- С. 4].

Управа “Общества руських женщин” відряджала своїх представниць Катерину Чеховську та Марію Матковську до митрополита Буковини з подякою за підтримку товариства, який запевнив, що обидві народності православної церкви (українська і румунська) однаково дорогі для нього і симпатичні. Після цього представниці товариства відвідали о. архимандрита Репту (майбутнього митрополита), який теж їх гарно прийняв і просив зарахувати в допоміжні члени товариства [Там само.- №11.- С. 3].

Слід відзначити, що серед громадян, які робили пожертви на користь товариства, в основному були представники духовенства та члени їхніх сімей [Там само.- №17.- С. 3].

Перші українські жіночі організації на Буковині започаткували два пріоритетні напрямки феміністичного руху: соціально-релігійний, спрямований на підтримку християнського духу і християнських чеснот в українських сім’ях (“Мироносиці”), та громадянський, зосереджений на проблемі морально-етичного сприйняття жінок у суспільстві, на потребі підвищення їх культурно-освітнього рівня (“Общество руських женщин”). Загалом можемо констатувати, що діяльність перших жіночих організацій на Буковині мала в основному культурно-просвітницький та благодійно-добродійний характер.

“Товариство православних русинок” було створене в Чернівцях у липні 1908 р. Заснування “Товариства православних русинок” виявилось на часі з огляду на окремі суспільно-політичні обставини на Буковині. Справа в тому, що православна церковна верхівка в той час піддавалася серйозним впливам румунських кіл, які проводили через церкву активну румунізаторську політику. Православна церковна влада спиралася у своїй політиці в основному на українців-шляхтичів, які легко піддавалися румунізаторським заходам.

У статуті “Товариства православних русинок” визначалася мета його діяльності, а саме: “Піднести національну свідомість, культуру і добробут православного руського жіноцтва на Буковині” [ДАЧО

(Державний архів Чернівецької області). – Ф.12 сч., Оп.4,Спр. 22, Арк, 7.- С. 7]. Для досягнення цієї мети товариство передбачало здійснювати такі заходи: а) ширити розумні засади національного виховання “словом і письмом” між православним руським жіноцтвом; б) створювати і підтримувати дитячі установи –“захоронки” і “огородці”, бурси та інші заклади для навчання і виховання дітей і молоді; в) дбати про якнайширшу освіту православного руського жіноцтва, проводячи наради, збори, відчити, виклади, вистави, аматорські виступи, вечорниці, вечірки музичні і декламаційні; видавати газети і книжки; відкривати курси і школи для молоді взагалі, а для жіноцтва зокрема; г) сприяти морально і матеріально усіляким заходам, які мали на меті покращення добробуту православного руського народу, його домашнього господарства, промислу і торгівлі [Там само.- С. 7]. Об’єднання жінок-українок на декларованих принципах православної віри давало змогу національно свідомим членкиням товариства проводити феміністичну діяльність з урахуванням їх становища в тогочасному суспільстві, в умовах соціальної і національної нерівності. Офіційно було зареєстровано це товариство крайовою владою у серпні 1908 р. [Там само.- С. 1].

Про “Товариство православних русинок” відразу відгукнулася газета “Буковина”, яка писала, що головним завданням товариство вважає: згуртувати православних русинок в один осередок, який до цього часу брав недостатньо активну участь в національному житті Буковини [Буковинские ведомости. – 1895, 1896, 1898.- №. 2].

Аналіз джерел засвідчує, що українські жіночі товариства, співпрацюючи між собою і беручи спільну участь у влаштуванні різних добродійних заходів, важливого значення надавали і вихованню в народному дусі українства дівчат-підлітків [Народний голос (Чернівці). – 1910.- №53.- С.11-12; Каменярі (Чернівці). – 1910.- №15-16.- С. 14-15]. Із-за браку коштів до відкриття бажаної освітньої інституції не дійшло. Та все ж, щоб забезпечити українським дівчатам виховання в народному дусі, “Товариство православних русинок” разом з “Товариством православної шляхти” відкрило по вул. Радецького,6 дівочу бурсу для учениць-українок з чернівецьких шкіл [Народний голос (Чернівці). – 1910.- Ч. 59.- С. 12]. У газеті “Каменярі” за 10 жовтня 1910 р. повідомлялося, що до бурси вступило 140 дівчат [Каменярі (Чернівці). – 1910.- Ч.19.- С. 7-8]. 1 листопада 1910 р. про мету заснування дівчачої бурси в Чернівцях написала газета “Каменярі”: “В інтересі нашої суспільності, щоби наші учениці, надія кращої долі руського народу, одержали просвіту не лише по школах, але головню і добре релігійно-моральне

виховання поза школою” [Каменярі (Чернівці). – 1910.- Ч.19.- С. 7].
Управління бурсою очолила вчителька Юліта Цурканович. Опікувались бурсою також вчителька В.Павлович і священник о. Євген Семака [Бурачинська Л. Жіночий рух // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993.– Т.2. – С. 835].

Підводячи підсумки, можна зазначити, що зміст, форми та методи діяльності українських жіночих товариств на Буковині в австрійський період кінця ХІХ-початку ХХ ст. був зумовлений обставинами культурного, релігійного, політичного та економічного життя на Буковині, як також особливостями національної ментальності українців. Жіночі організації на Буковині, як про це дізнаємося із статутів товариств, визначали пріоритетний напрям феміністичного руху початкового етапу – соціально-релігійний (товариствами релігійно-доброчинного спрямування були “Мироносиці” та “Товариство православних русинок”).

Діяльність вищеназваних організацій мала загалом культурно-просвітницький та добродійний характер і визначалася такими основними напрямками: створенням дитячих дошкільних закладів (т. зв. “захоронок”), організацією дівчачих бурс (“Обществом руських женщин”, “Товариством православних русинок”), влаштуванням “курсів крою та шиття” (“Обществом руських женщин”), “курсів з подолання неписьменності” (“Обществом руських женщин”), проведенням лекцій і доповідей на різні теми (“Обществом руських женщин”, “Товариством православних русинок”), наданням матеріальної допомоги сиротам та вбогим дівчатам, дітям.

Товариства “Мироносиці” та “Товариство православних русинок” діяли до початку, під час та після Першої світової війни. Обидва товариства, здійснюючи благодійницьку діяльність, постійно відзначали релігійні свята. Релігійність – невід’ємна риса ментальності українців. Так, заходами “Товариства православних русинок” у 1910 р. було організовано й проведено свято св. Миколая у Вижниці [Народний голос (Чернівці). – 1910.- Ч.21-22.-С. 2]. Товариство “Мироносиці” 23 квітня 1933 р. влаштувало традиційне Пасхальне “спільне свячене” з нагоди свята. Прибутки від цього заходу були віддані на побудову сирітського притулку [Час (Чернівці). – 1933, 1935-1936.- Ч.1289.- С. 3]. Допомогало товариство також збором пожертв на “захоронку”.

Традиційне Пасхальне “спільне свячене” було проведено і 15 квітня 1934 р. у залі “Народного Дому”. На цьому заході серед присутніх був о. ген. вікарій Сімович, який молитвою і благословенням започаткував це свято та висловив вдячність голові

товариства Олені Сірецькій за його організацію. [Жіноча Доля (Коломия). – 1938.- Ч. 9.- С. 16]. У 1935 р. за матеріального сприяння “Мироносиць” було влаштовано святковий обід для політичних біженців з Радянської України, організований спільно з громадою м. Кишинєва [Час (Чернівці). – 1933, 1935-1936.- Ч.1959.- С. 4]. 19 квітня 1936 р. товариство “Мироносиці” так само влаштувало Пасхальне “спільне свячене”, на якому генеральний вікарій о.Сімович, о.Слабий і о.Манів благословили свячене. На святі була присутня студентська молодь товариств “Запороже” та “Чорноморе”, “які звеличали свячене рідними піснями”. Діти-сироти також взяли участь у ньому, проспівавши кілька пісень [Там само.- Ч.2141.- С. 4].

Продовжується благодійницька діяльність “Мироносиць” і в 1938 році. Головою товариства була Олена Сірецька. Товариство опікувалося сиротами, допомагало бідній молоді, працювало для добра і оздоблення церкви. Заходами товариства було вмуровано в церкві пам’ятну дошку на честь засновника товариства о. К.Костецького. Заходами “Мироносиць” було видано в 1938 р. “Пісні про дзвони” Шиллера, які переклала українською мовою Ольга Павлюх-Гузар [Жіноча Доля (Коломия). – 1938.-Ч.9-10.- С. 16].

Отже, діяльність жіночих товариств початкового етапу мала у своїй основі релігійне підґрунтя. Формуючись і розвиваючись в умовах іноземного поневолення одночасно з розвитком українського національного руху на Буковині, жіночі товариства мали на меті реалізацію найбільш вагомих для суспільства завдань, пов’язаних з релігійно-культурною діяльністю.

Пошанування релігійних традицій, підтримка перших жіночих товариств церквою, уможливили усвідомлення причетності до свого родоводу, історичних і культурних надбань українців, що були необхідними тоді, як і сьогодні, для формування і піднесення національної гідності, самосвідомості. Разом з тим варто відзначити, що в деякій мірі відбулося ціннісно культурологічне переосмислення релігійно-етичних норм і приписів, релігійно-історичного досягнення українського етносу відповідно до нових реалій суспільного життя.